

Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės vidurinė mokykla

Virginija Pavlovaitė
11a klasės mokinė

Žiemos ženklai Mariaus Katiliškio novelėje "Sniegas"
(Iš novelių romano "Užuovėja")

2002

Žiemos ženklai Mariaus Katiliškio novelėje "Sniegas" (Iš novelių romano "Užuovėja")

Mariaus Katiliškio romano "Užuovėja" erdvė mirguoliuoja spalvų ir formų įvairove. Nuo apsalusios giesmės žemės per skambančią, mirgančią vasarą einama iki rudens nykumo, kur krankia, nugulusios rugių želmenis "bjaurybės varnos". Žiemos novelės ("Delčia" ir "Sniegas") išsiskiria gana taupiomis, bet vis dėlto ryškiomis peizažo ir žemiškos žmogaus buities detalėmis.

Novelėje "Sniegas" iš pradžių atsiveria gana nedidelė gamtos erdvė - kirtimų biržė. Vėliau ji kinta, plečiasi: miško keliukas, išsilydęs miškas, "Grūžiškių sėdybos...", "už jų vėl miškas kaip šviežai išvaryta vaga plėšimuose", Atrodo, kad miškas riboja, irėmina erdvę. Net žmonių sodybos neišėina už jos ribų. Erdvėje vyrauja balta sniego spalva, kartais įgyjanti melsvą atspalvį: "Sniego lyguma turėjo gailiai melsvą atspalvį", "Laukas žvilgėjo geliančiai melsva šviesa". Įdomu, kad melsva šviesa skleidžia ne ramybę, o liūdesį, gali būti net skaudi ("geliančiai melsva"). Galime teigti, kad novelėje dangaus ir žemės erdvės tarytum susilieja, jas sujungia ta pati melsva šviesa: "Ir žvaigždžių lediniai spinduliai lūžinėjo (...) spragsėdami melsvomis kibirkštėmis ir pažirdami iš bedugnio dangaus rugpjūčio naktų lietumi". Intensyvesnė mėlyna spalva gaubia visą miško erdvę: "Aušra košėsi pro šakas į sunkų miško mėlynumą, kaip rašalą išsiliejusį ant popieriaus, įberdama rausvai švytinčių, suledėjusių lašų". Erdvės spalvų kontrastus išryškina tik naktis: "Gi aukštai, viršum grėsmingai juodo miško, sukosi pilnatis, apjuosta dignies, kaip dermės juostos lanko, kada ji atsispindi ežere ir sudaro pilną apskritimą". Švintant kontūrai nyksta ir žemę vėl uždengia nenusakoma blanki šviesa: "Mėnuo jau buvo įsibridęs į vidurį miško, ir jo šviesa "pražulniai gėrėsi į požemio rūką". Sniegas turėjo palšą, išilijusio rudens spalvą. Taigi galime pastebėti, kad žiemos erdvė žmogaus akims neteikia džiaugsmo - šaltas, liūdnas mėlis, rūko palšuma, ledinė žvaigždžių šviesa kuria sustigusios, negyvos erdvės išpūdį.

Vis dėlto žiemos siunčiami ženklai yra žmogui pažįstami ir atpažįstami - novelės personažai pagal juos spėja orus: "dangus raudonas - vėjų bus", "...kokia dingtis ant mėnesio? Per sprindį aplink (...) už dviejų, trijų dienų laukim atmainos..." Taip pat žmonės pastebi ir paukščių elgseną, kuri patvirtina dangaus ženklų reikšmę: "... varnos tupia į viršūnes, (...) vėjų bus", "... pasilaikys pasilaikys šaltis. Varnos į medžių viršūnes tūpė". Kaimo žmogus, atrodo, yra įpratęs skaityti žiemos ženklus. Dar daugiau - įpratęs jausti žiemos keliamus nepatogumus.

Sniegas ir šaltis iš tiesų trikdo ramią kaimo buities tėkmę. Žmogus nuolatos susiduria su smulkiais nepatogumais: batai permirksta sniege, "nors ir gerai barsuko taukiais ištepti", "žiebtuvėlis neskėlė, taip sušalęs", "...arklys kabino risčia, ir jo užpakalinės kojos tēškė sniegą ant vyrų kailinių".

Pats žmogus vos pajėgia gintis nuo stingdančių šalčio galių: "Prieš dieną speigas kaustė sąnarius ir laizė veidą kaip ugnim. Ausys net braškėjo, ir pasikeisdamas tai vieną, tai kitą šildė uždengęs pirštine. Ūsus raute rovē su šaknimis traukdamas šerkšnas". Įdomu, kad žmogaus kūnas reaguoja kaip gamtos dalis (jį "kausto", iš jo "rauna", jis "braška").

Sniegas veržiasi ir žmogaus erdvę - sodybą: "Trobos prisiplakusios prie žemės. Pastogės per mažą nesiremia į sniegą, tik siauras takelis tejuoduoja". Užpustytos tvoros, skiriančios sodybą nuo miško, todėl kiemas, sodas atsiveria išbadėjusiems zuikiams. Visos šakelės sulig sniegu kaip žirklėm nukirptos". Šaltis braunasi į uždara šiltą erdvę - tvartą, trobą: "Iš tvartų, duris pravėrus, puolė aukštyn garas", "Priemenės durys girgždėjo ir speigas puolė pro jas vidun". Viduje žmonės

dirba tipiškus buities darbus, kurie paprastai atliekami žiemą: verpia vilnas, veja pančius. Vyrai, grįžę iš miško, šildosi alumi. Sukasi lėtos kalbos apie žemiškus buities rūpesčius: sušals burokai kaupuose; tuoj keliais nebeišvažiuosi; kiškiai ne tik medelius nugrauzia - rūtos palangėje skuste nuskustos". Buitis, rodos, įsigėrusi į kaimiečio sąmonę, iš jos ir plaukia palyginimai: "Žvaigždės spraginėja ant dangaus kaip žirniai", "Kelias dabar kaip stalas". Net ir pasakotojas buitiškai pastebi: "...langai sutvaskėjo ledo gėlėmis, kurios lempos šviesoje atrodė lyg iš cukraus išpjautos". Žiema persmelkia kaimiečio jauseną. Ar sėdėdamas šiltoje troboje, ar važiuodamas rogių keliu jis stebi, vertina aplinką.

Pati žiemos galia įsikūnija veiksmazodžiu "sukalė": "Kai sukalė..., taip ir laiko". Vargsta augalija: "Mažos eglaitės visai pagultos", "...rugys ir dobilas iššustų po tokia danga". Vargsta miško paukštis, stirna, šernas. Lėtai, pastabiai svarstoma apie pastarąjį: "Bet ateina žiema ir su geru snukiu ir tvirtom iltim nebeišknisi šaknies, nebeiššniukštinsi gilės. Atrodo, kad žmogus novelėje tarsi lėtesnis nei pavasari, vasarą, rudenį - lėčiau juda, lėčiau mąsto ir mintis kasdieniška, tingi.

Net iš garsų galima spręsti, kad žiema niekam nežadina malonios jausenos. Garsai kažkokie šaižūs, aštrūs, rėžiantys ausį: "sniegas gergždė", "cypė rogių pavažos", "Išerkšnįusiomis prusnimis arkliai prunkštė lyg tolimas griaustinis".

Kylant novelės veiksmo įtampai garsai darosi dar šaižesni: "Sniegas jam einant girgždėjo kaip galandamas dalgis". Aštrų garsą papildo ir vizualiniai kontrastai, blankiame peizaže pasirodo ir ryškių spalvų. Kontrastas motyvuotas žiemos mišką nušviečia ryto saulė: "Diena jau taisyti įsidegti kaip įpūstas žaizdras. Variu žibėjo pavažų nuslidintas rogių kelias." Bene ryškiausiai išsiskiria žvėries kraujas, stingdomas žiemos galių: "...žėrėjo sniege lyg skaisčios spanguolių uogos." Net saulė ir sniego baltumas įgyja kažkokios agresijos: "Saulė šoktelėjo į medžius ir spiginio akis. Sniegas pilkino kaip baltai įkaitinta geležis". Žiema čia eigulio jaučiama subjektyviai, nes greta esantis objektyvus vaizdas liudija ramų žiemos virsmą į antrąją pusę: "Melodingas tarškėjimas, meletos snapu į sausą epušės šaką išgaunamas, skelbė, kad jau po saulės gražos ir pusė žiemos praėjo." Taigi novelės pabaigoje objektyvų žiemos matymą keičia susijaudinusio, supykusio žmogaus žvilgsnis ir jausena. Vis dėlto dauguma šios novelės žiemos ženklų atskleidžia ramioje kasdienybės tėkmėje.

Novelėje "Sniegas", kaip matome, žiemos ženklai savitai pažymi ir žmogaus buitį, ir jo sąmonę. Peizažo detalės nėra tik fonas veiksmui (beje, kaip ir visame Mariaus Katiliškio romane "Užuovėja"). Galima manyti, kad stingdantis šaltis, melsva ledinė šviesa netgi savaip išprovokuoja šūvį. Atrodo, sustingusioj erdvėj, nebejausdamas sąlyčio su gyvybe, žmogus tampa nepajėgus tą gyvybę įvertinti.